

Тема лекції «Основи конституційного права Сполучного Королівства Великої Британії і Північної Ірландії та Канади». Метою лекції є розкриття особливостей основ конституційного права цих країн. Безумовно, вам відомо, що Велика Британія і Канада є державами-членами асоціації незалежних держав під назвою Співдружність націй, які раніше входили до Британської імперії. Наразі її членами є 54 країни світу. Причому членами Співдружності можуть бути такі держави, засади конституційного ладу яких узгоджуються з цінностями Співдружності, встановленими у Статуту Співдружності, прийнятому в 2012 році. Це 16 принципів, серед яких демократія, гендерна рівність, сталий розвиток, міжнародна безпека та інші.

Найбільша за територією країна Співдружності – Канада. Канада одна із 16 країн Співдружності, в якій Британський монарх є главою держави. Канада є домініоном Великої Британії. Так, 1 липня 1867 року королева Великобританії Вікторія підписала «Акт про Британську Північну Америку» (прийнятий англійським Парламентом у березні 1867 року). Даний акт проголошував Канаду самоврядним двомовним домініоном Британської імперії. Вестмінстерський статут 1931 року заборонив англійському парламенту скасовувати або змінювати закони, прийняті в домініонах. Натомість парламенти домініонів отримали право поширювати на свою територію або обмежувати дію загальноімперських законів. Особливістю правового розвитку Канади, як країни-члена Співдружності, є те, що англійське загальне право суттєво вплинуло на правову систему цієї країни і розглядається як «загальна правова спадщина». Разом з тим, незважаючи на велике значення конституційного досвіду Великої Британії для формування основ конституційного права Канади, конституційні інституції Канади відрізняється певною специфікою. Не в останню чергу дана обставина викликана впливом конституційної теорії та практики Франції та США.

Отже, розгляд в одній лекції основ конституційного права Великої Британії і Канади через призму порівняльно-правового аналізу дозволить виявити спільне й особливе в конституційному розвитку цих країн. Разом з тим, враховуючи чітко визначений час аудиторних занять і збільшення часу, який відводиться для

самостійної роботи студентів, я зупиню свою увагу лише на найбільш цікавих і ключових аспектах конституційної реформи, яка відбувається у Великій Британії і Канаді протягом останніх років. На мій погляд, аналіз основних напрямів конституційних трансформацій дозволить сформуванню світогляду щодо значення модернізації інститутів конституційного права для забезпечення динамічної рівноваги між конституційними гілками влади.

Отже, на розгляд виносяться наступні питання: «Особливості Конституції Великої Британії і Конституції Канади», «Конституційно-правовий статус особи у Великій Британії і Канаді». «Вищі органи влади» Великої Британії і Канади, конституційні принципи територіальної організації влади у Великій Британії та Канаді.

1. Особливості Конституції Великої Британії і Конституції Канади.

Конституційний досвід Великої Британії є унікальним. Саме Велика Британія започаткувала функціонування багатьох демократичних конституційно-правових інститутів. Зокрема, Батьківщиною сучасного парламенту вважається Англія. Прототип парламенту з'явився в Англії в XIII столітті, коли король Іоанн Безземельний був змушений підписати «Велику хартію вольностей». Згідно з цим документом, король не мав права вводити нові податки без згоди королівської ради. До речі, в британській доктрині існує точка зору, що саме Велика хартія вольностей або Магна Карта – є документом, який заснував Конституцію Великої Британії.

У теорії конституційного права вважається, що Конституція Великої Британії є політико-правовим феноменом, який не має аналогів в історії конституціоналізму, оскільки з часом розвивається органічно і своєчасно надає відповіді на політичні, економічні та соціальні зміни у суспільстві. У науці конституційного права прийнято називати Конституцію Великої Британії неписаною і не кодифікованою та класифікувати її джерела на формалізовані і неформалізовані.

До формалізованих джерел британської Конституції відносять:

По-перше: - статутне право, до якого входять: 1) так звані “історичні правові акти”, що були прийняті до 20 ст., але розглядаються як діюче право: Велика хартія

вольностей, Петиція про право 1628 р., Біль про права та інші; 2) закони парламенту, прийняті в 20 і 21 століттях; 3) акти делегованого законодавства, які називаються статутними інструментами; 4) прерогативні укази монарха, які приймаються Коронаю на підставі власних повноважень та не походять від Парламенту.

По-друге, - прецедентне право, як складова частина британської конституції, представляє собою сукупність судових рішень з конституційних питань, які надалі є обов'язковими при розгляді аналогічних проблем. Прецедентне право втілюється: по-перше, в судові рішення, в яких були сформульовано норми загального права, та які історично склали першооснову прецедентного права; та, по-друге, в судові рішення, які тлумачать норми статутного права. Відповідно до Акту про конституційну реформу 2005 р. Верховний Суд Сполучного Королівства Великої Британії і Північної Ірландії концентрує увагу на випадках суспільного і конституційного значення. Наприклад, у вересні 2019 року Верховний суд Великої Британії одноголосно визнав призупинення роботи британського парламенту на 5 тижнів незаконним. В ухвалі Суду вказано, що рішення поради Ії Величності призупинити роботу парламенту було незаконним, оскільки воно призвело до ускладнення виконання парламентом своїх конституційних функцій без належного на те обґрунтування. Отже, Верховний суд Великої Британії фактично визначив, чи можна в судовому порядку оскаржувати монарші привілеї.

По-третє, доктринальні джерела або твори видатних науковців у галузі юриспруденції використовуються як додаткове джерело британської конституції.

До неформалізованих джерел британської Конституції відносять конституційні звичаї або угоди. Існує класифікація конституційних угод, в якій виділяються три групи конвенційних норм: 1) щодо здійснення Королівської прерогативи і функціонування Уряду; 2) щодо регламентування відносин між палатами і парламентської процедури; 3) щодо регулювання відносин між Великою Британією та іншими членами Співдружності.

Відсутність у Великій Британії конституції як Основного закону викликана багатьма причинами. Як правило, до них науковці відносять стабільну політичну і правову систему, високий рівень правової культури населення і навіть своєрідний

британський консерватизм. Дійсно, в британській теорії і практиці відсутня ієрархія між «конституційним» та «поточним» законодавством. Норми, які регулюють права і свободи людини, або регламентують організацію та діяльність вищих органів влади, приймаються, змінюються або скасовуються Парламентом із застосуванням звичайних законодавчих процедур. Британські науковці вважають, що суверенітет Парламенту разом з принципом панування права й визнанням конституційних конвенцій є основою неписаної Конституції, адже дозволяють конституційним інститутам ефективно здійснювати владу і одночасно позбавляє їх можливості зловживати цією владою.

Разом з тим, наприкінці ХХ ст. і на початку ХХІ ст. унаслідок реформ підвалини неписаної британської Конституції зазнали значних змін. Ключовим напрямом сучасних реформ стало обмеження абсолютного суверенітету парламенту через введення наступних механізмів раціоналізованого парламентаризму.

По-перше, це запровадження принципу примату міжнародного права. Відповідно до Акту про права людини 1998 р. національне законодавство повинно тлумачитися і застосовуватися так, щоб це узгоджувалось з правами людини, закріпленими у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Згідно з Актом про конституційну реформу 2005 р. Верховний Суд Об'єднаного Королівства Великої Британії і Північної Ірландії має право оголошувати невідповідність національного законодавства правам людини, закріпленим в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також обговорювати справи про делегацію повноважень у рамках Акту про Шотландію, Акту про управління Уельсом і Акту про Північну Ірландію. По-друге, в Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії було запроваджено регіональні парламенти, які отримали право приймати закони в рамках чітко визначеної компетенції. По-третє, розповсюдження практики прийняття доленосних рішень не Парламентом, а на референдумі. У 2000 р. був прийнятий Акт про політичні партії, вибори і референдуми, який вперше в історії Великої Британії визначив постійне, а не ad hoc нормативне регулювання інституту референдуму. Зокрема, на підставі даного акту проведено референдум щодо незалежності Шотландії у 2014 році і референдум щодо виходу Великої Британії зі складу ЄС у 2016 році.

Варто зазначити, що протягом останніх років в політичних і наукових колах йде дискусія щодо необхідності прийняття писаної єдиної конституції. Наприклад, на сайті Палати громад можна знайти текст проекту нової Магни Карти, розробленого в 2015 році комітетом з політичної та конституційної реформи. Як зазначено в пояснювальній записці, даний проект призначений для подальшого обговорення із залученням всіх верств британського суспільства.

Щодо Конституції Канади, то на формування її юридичних властивостей вплинули як риси Вестмінстерської моделі конституціоналізму, так і природа американської системи конституційного правління. В основі американської системи конституційного правління знаходиться принцип недовіри парламенту, який тягне за собою необхідність прийняття екстраординарного верховного акта – писаної Конституції. Такий Основний Закон, установлюючи заздалегідь для діючої влади повноваження, покликаний забезпечити стабільність і передбачливість управління.

Конституційна історія Канади починає відлік з 1763 р., коли між Великою Британією та Португалією, з одного боку, і Францією та Іспанією, з іншого, було укладено Паризький договір, за умовами якого Велика Британія отримала від Франції території у Північній Америці. Королівська Прокламація 1763 р., видана англійським королем Георгом III, розцінюється як перша дарована конституція для Канади. Прокламація мала на меті: облаштувати великі землі в Північній Америці за британським зразком і не допустити розповсюдження боротьби за незалежність, що охопила 13 колоній на території Америки. Як було вже зазначено, визначною подією для державності Канади стало прийняття Акту про Британську Північну Америку 1867 р., який і досі є частиною діючої Конституції Канади (з 1982 р. іменується як Конституційний акт 1867 р.). Акт закріплював створення Домініону і визначав основні функції та принципи взаємодії федеральних і провінційних органів влади. Хоча при виданні Акта 1867 р. його творці мали намір дати Канаді конституцію, і юридичний комітет Таємної ради Великої Британії неодноразово підкреслював, що метою цього Акту є саме надання конституції, але жодного разу сам термін «конституція» не був ужитий. І тільки Акт про Канаду 1982 р. відкрив в

конституційній історії Канади принципово нову сторінку, оскільки країна вперше отримала власну справжню Конституцію. Про що свідчать її наступні положення.

По-перше, у Королівській прокламації про Конституційний Акт 1982 р. встановлено право канадців у силу їх приналежності до суверенної держави змінювати Конституцію Канади та проголошено репатріацію Конституції Канади та її змін. В цьому Конституційному акті було закріплено, що після вступу в силу Конституційного акту 1982 р. жоден акт парламенту Сполучного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії не може бути частиною права Канади.

По-друге, Конституційний акт 1982 р. (ст. 52) визначає верховенство та вищу юридичну силу Конституції Канади. Причому ці властивості розповсюджується на всі складові частини Конституції. Конституція Канади складається з: Акта про Канаду 1982, актів і наказів, зазначених в його додатку, і поправок до цих документів. Фактично останні включають в себе всі британські законодавчі акти, прийняті до 1867 р. Крім того, Верховний суд Канади підтвердив, що цей список не є вичерпним і включає, як і у Великій Британії, неформалізовану частину – конституційні угоди або звичаї. Зокрема, конституційні конвенції визначають статус Кабінету. Формально Кабінет є одним з комітетів Таємної ради Канади, тобто органом радників, але фактично Кабінет займає провідне місце у системі вищих органів влади Канади.

По-третє, Конституційний акт 1982 р. (Розділ V «Процедура зміни Конституції») фіксує особливу процедуру внесення поправок, яка відрізняється від прийняття інших актів і наказів. Більше того, на сьогодні спостерігається тенденція ускладнення процедури проведення конституційної реформи як на федеральному рівні, так і на рівні провінції. Так, на федеральному рівні діє Акт про внесення конституційних поправок, відповідно до якого низка поправок потребують обов'язкової підтримки провінцій Онтаріо, Квебек, Британської Колумбії, 2-ух з Атлантичних та 2-ух Степових провінцій. Крім того, парламенти провінцій Альберта та Британська Колумбія прийняли Акти про конституційний референдум, згідно з якими лейтенанти-губернатори цих провінцій повноважні виносити на регіональні референдуми проекти поправок до Конституції Канади до їх обговорення в

Законодавчих зборах цих провінцій. Рішення виборців зобов'язую органи влади провінцій його врахувати.

2. Конституційно-правовий статус особи у Великій Британії і Канаді

Існування у Великій Британії неписаної конституції призводить до утворення особливостей конституційно-правового регулювання прав і свобод людини та громадянина. У британському конституційному праві не існує загальновизнаної класифікації прав і свобод громадян на конституційні (основні) та галузеві (похідні). Насамперед, усі права і свободи людини є індивідуальними правами, які обмежуються державою за принципом «кожний може робити те, що не заборонено законом». На практиці права британців регламентуються як статутним правом (Великою хартією вольностей 1215 р., Петицією про право 1628 р., Хабеас Корпус Актом 1679 р., Біллем про права 1689 р., Актом про права людини 1998 р., Актом про політичні партії, вибори і референдуми та ін.), так прецедентним правом і конституційними угодами. Приміром, в загальному британському праві поступово склався «каталог» фундаментальних прав, до якого увійшли, зокрема, право на свободу особистості, свобода вираження думок, право на вільний доступ до правосуддя.

Отже, одним із фундаментальних прав британців вважається право на свободу особистості, яке полягає у праві особи не підвергатися тюремному ув'язненню, арешту або будь-якому іншому фізичному обмеженню свободи. У британській правовій доктрині право на свободу особистості також включає до себе таємницю переписки та телефонних розмов, захист від електронних засобів контролю за особистим життям, свободу совісті та віросповідання. Ще Велика хартія вольностей 1215 р. визнала основоположну процесуальну гарантію прав людини – можливість позбавлення волі і власності не інакше як за законною ухвалою перів та в рамках належної правової процедури. Петиція про право 1628 р. визначила гарантії недоторканності особистості і принцип презумпції невинуватості. Хабеас Корпус Акт 1679 р. встановив такі положення: 1) право затриманого з'ясувати причини його затримання та вимагати від суду їх перевірки

протягом 24 годин; 2) заборону отримувати докази вини шляхом психічного та фізичного тиску; 3) презумпцію невинуватості.

Наразі, поряд з гарантіями захисту права на свободу особистості законодавство передбачає певні обмеження, які пов'язані з діяльністю поліції та спецслужб щодо забезпечення громадської безпеки. Наприклад, у зв'язку з поширенням тероризму протягом останніх років Парламент Великої Британії ухвалив більше 53 актів, що регламентують боротьбу з тероризмом. Приміром, відповідно до ст. 44 Акту про запобігання тероризму 2000 р. поліції було надано право затримувати і обшукувати громадян, які перебувають поруч з природоохоронними об'єктами, поблизу урядових будівель, посольств або місць проведення масових заходів. Зазначене право регулярно використовувалося поліцією щодо британських громадян, так і іноземців. У 2010 р Європейський суд з прав людини ухвалив, що ст. 44 цього закону суперечить Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Рішення було прийнято за скаргою, поданою в ЄСПЛ британськими журналістами Кевіном Гілланом і Пенні Квінтоном, яких у 2003 р поліцейські затримали в Лондоні поруч з місцем, де проходила акція протесту проти виставки зброї.

Разом з тим, виділення на практиці фундаментальних прав в особливу категорію не вплинуло на структуру англійського права з характерним для нього розподілом на статутне і загальне право, проте сприяло встановленню ціннісних координат для суддів. Ці права перетворилися на допоміжний засіб загального права для захисту цінностей, визнаних міжнародним правом. Варто зазначити, що, незважаючи на вікові демократичні традиції та ратифікацію у 1951 р. Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., протягом тривалого часу Велика Британія не визнавала право на подачу індивідуальної скарги до Європейського Суду з прав людини та його обов'язкову юрисдикцію. Отже, права, що гарантуються у Конвенції, не захищалися у британських судових інстанціях. Згідно з правом країни такий парадокс існував аж до 2 жовтня 2000 р., коли набув чинності Акт про права людини, прийнятий у 1998 році. За думкою британських вчених саме цей Акт вперше формально закріпив права людини у чітких і визначених нормах. До прийняття Акту про права людини основним у

британському інституті прав людини було не закріплення прав і свобод у законодавстві, а ефективні судові та несудові засоби їх захисту. Водночас за результатами аналізу відділу дослідження застосування Акта про права людини Лондонського університету загальна кількість справ, пов'язаних з цим Актом, тільки за один рік нараховувалася більше 150 тисяч.

Ключовою для механізму застосування положень Конвенції британськими судами є ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, відповідно до якої судді мають робити все можливе для тлумачення і застосування акта відповідно до положень Конвенції. Як правило, при тлумаченні статутів британські суди застосовують принцип пропорційності, що широко використовується і в практиці ЄСПЛ. У разі виявлення обмеження національним актом права людини, передбаченого в Конвенції, суддя повинен встановити: (1) чи є передбачена національним законодавством мета настільки суттєвою, щоб виправдати обмеження права людини, передбаченого в Конвенції; (2) чи дотримується справедливий баланс між інтересами особи, право якої обмежується, і тими інтересами, на захист яких направлено відповідний національний акт. Зважаючи на це, міністри, відповідальні за внесення законопроекту до парламенту, повинні перед другим читанням зробити заяву про відповідність білля Конвенції. Таку «декларацією про відповідність», має бути зроблено в письмовій формі і опубліковано таким способом, який міністр вважатиме за доцільне.

Щодо конституційно-правового статусу особи в Канаді, то варто відмітити велике значення Конституційного акту 1982 р. для формування засад конституційних гарантій прав людини. Уперше в історії Канади Конституційний акт 1982 р. визначив перелік основних (фундаментальних) прав і свобод людини. Частина I цього акту «Хартія прав і свобод» замінила Білля про права 1960 р., який не мав сили конституційного закону. Хартія надала закріпленням у ній правам і свободам вищу юридичну силу порівняно з іншими правами і свободами, що регламентуються у звичайному законодавстві. У Хартії втілена ліберально-індивідуалістична модель регламентації прав людини, основу якої складає концепція природних прав. Так, пункт 24 Хартії встановлює принцип безпосередньої реалізації та захисту прав особи, гарантованих Хартією. Природно-

правовий підхід до розуміння прав людини простежується і в нормі про неможливість заперечення інших прав і свобод, які не знайшли відображення в Хартії, але існують в Канаді (пункт 26).

До основних прав і свобод кожної людини Хартія (пункт 2) відносить такі природні права і свободи, як: свободу совісті і віросповідання; свободу думки, переконань, суджень, включаючи свободу преси та інших засобів комунікації; свободу пересування, свободу зборів з мирними цілями і свободу асоціацій. Тоді як права і свобод громадян іменуються в Хартії демократичними правами (пункти 3 – 5) та надають канадським громадянам активне і пасивне виборче право на виборах до Палати Громад і провінційних законодавчих зборах. Право на життя, право на повагу гідності особистості та особисту недоторканність на включені в перелік основних прав, але встановлені в підрозділі Хартії «Судові гарантії» у вигляді механізмів належної правової процедури.

Значна увага у Канаді приділяється створенню системи гарантій реалізації принципу рівності. Хартія встановлює основоположні засади рівності усіх перед законом незалежно від будь-яких відмінностей, зокрема, заснованих на ознаках раси, національного чи етнічного походження, кольору шкіри, релігії, статі, віку або отриманих внаслідок психічних або фізичних вад (пункт 15). Конституційний акт 1982 р. містить також Частину III «Вирівнювання та регіональні відмінності», в якій проголошується обов'язок федерального Уряду і Парламенту, а також провінційних урядів і законодавчих зборів забезпечувати рівні можливості всім канадцам в отриманні благополуччя шляхом сприяння економічного розвитку, надання якісних послуг і однакового фінансового субсидування провінційних урядів. Ці конституційні положення були розвинуті в Акті про права людини (1985 р.), який має на меті створити на федеральному рівні умови, за якими всі будуть мати однакові можливості зробити для себе таке життя, котре «вони можуть і хочуть мати», життя, в якому «власні потреби враховані». Задля цього в Законі забороняється федеральним органам влади і приватним компаніям проводити дискримінаційну політику і надається право кожному не піддаватися дискримінації, заснованої на конкретних ознаках, тобто раси, національного чи етнічного походження, кольору шкіри, релігії, віку, статі (включаючи становище, зумовлено

вагітністю та пологами); сімейного і матеріального становища; сексуальної орієнтації; психічної або фізичної інвалідності (включаючи алкогольну або наркотичну залежність), колишньої судимості. Розглядати скарги на порушення положень Акту про права людини компетентний Трибунал по правам людини, який виконую функції адміністративного суду) та Комісія з прав людини. Комісія з прав людини є першою точкою контакту для реєстрації офіційної скарги й її попереднього розгляду. Трибунал по правам людини може розглядати лише справи, які були передані йому на розгляд Комісією, і розбирає справу згідно з судовою процедурою. Незадоволені рішенням Трибуналу можуть його оскаржити спочатку у Федеральному суді, потім у Федеральному апеляційному суді й остаточно у Верховному Суді Канади. Щорічно Трибунал розглядає не більше 100 скарг.

Конституційний акт 1982 р. Частина II Права корінних народів Канади забезпечує принцип рівності корінних народів – індіанців, інуїтів і метисів. По-перше, права і свободи, гарантовані Хартією, не можуть тлумачитися як такі, що применшують права і свободи, які визнані Королівської прокламацією 1763 р. і угодами про врегулювання претензій по земельних питаннях. По-друге, існуючі споконвічні або такі, що випливають з договорів, права корінних народів Канади визнаються. По-третє, конституційні аборигенні та договірні права гарантується в рівній мірі чоловікам і жінкам. На сучасному етапі на федеральному рівні правовий статус корінного населення регулюється Актом про індіанців 1985 р., який визначає основні принципи відносин держави й індіанців. Зокрема, не індіанці не можуть жити або іншим чином використовувати землі індіанських резервацій; землі індіанських резервацій не можуть бути вилучені в ході судового процесу; доходи, отримані індіанцями від роботи у резерваціях не оподатковуються; приватна власність індіанців (машини, меблі тощо) звільняється від провінційного податку з продажу та ПДВ. Варто відмітити важливу роль прецедентного права у справі захисту прав корінних народів. Верховний Суд Канади у своїх рішеннях неодноразово підкреслював вищу юридичну силу прав корінних народів, проголошених Конституцією Канади, і тлумачив норми Основного Закону на користь прав аборигенів. Наприклад, у рішеннях по декільком справах ловля риби тлумачиться як споконвічне право корінного народу. Тому регламентація порядку

ловлі риби в федеральному і провінційному законодавстві не може «знищувати» споконвічні права корінного народу, гарантовані Конституцією.

3. Вищі органи влади Великої Британії і Канади

В британській правовій доктрині прийнято ставити главу держави на перше місце у системі вищих органів державної влади. Монарх визнається джерелом суверенної влади, символом єдності нації та главою англіканської та пресвітеріанської церкви. В офіційних документах і доктринальних працях інститут монарха часто позначають терміном «Корона». Правляча Королева Єлизавета II (донька Георга VI) — 42-й монарх Об'єднаного Королівства Великобританії і Північної Ірландії та шоста у британській історії Королева. У 2011 р. на саміті країн-членів Співдружності було прийнято рішення про необхідність зміни принципів, які визначають статус глави держави. Обґрунтовуючи ці реформи, Прем'єр-міністр Об'єднаного Королівства Великобританії і Північної Ірландії наголосив, що згідно з сучасними нормами про права людини, які встановлюють рівність статі і свободу віросповідання, право займати престол мають отримати діти монарха в порядку первородства. Отже, кастильська система престолонаслідування була змінена на шведську, а монарх отримав право одружуватися на католиках.

Варто зазначити, що тільки на перший погляд збереження парламентарної монархії у Великій Британії та Канаді є проявом традицій та консерватизму. Насправді, британський монарх здатний підтримувати політичну та соціально-економічну стабільність у державі. Так, завдяки монархії щорічно в бюджет країни надходить не менше 1 млрд фунтів стерлінгів, а як бренд королівська сім'я оцінюється приблизно в 44,5 млрд фунтів стерлінгів. Монарх є політично нейтральною фігурою, тобто не є членом будь-якої партії та публічно не підтримує жодну з політичних партій, а також не бере участі у виборах.

Повноваження монарха можна підрозділити на дві групи: прерогативні і статутні. Більшість повноважень існує в формі прерогативи Корони, тобто природжених виключних прав, які не ґрунтуються на рішеннях Парламенту. Королівську прерогативу можна розділити на особисту і політичну. Особиста

прерогатива охоплює право на атрибути монаршої влади: корону, мантію, трон, скіпетр і державу, титул, в якому перераховуються володіння монарха, вказується божественне походження його влади. Особиста прерогатива включає також право на королівський двір і цивільний лист. Розмір державних коштів, що виділяються Королеві Єлизаветі II протягом останніх 20 років, залишається на рівні близько 8 мільйонів фунтів стерлінгів. З урахуванням інфляції це лише чверть того, чим ця сума була в 1990 році. Раніше особиста прерогатива включала і звільнення від сплати податків, проте Єлизавета II добровільно від неї відмовилась.

У сфері внутрішньої політики існують такі королівські прерогативи: а) у сфері державного управління — право формувати Уряд, керували збройними силами, управляти власністю Корони тощо; б) у судовій галузі прерогатива Монарха базується на принципі «Монарх — джерело справедливості», тому британське правосуддя здійснюється від імені Монарха; в) у законодавчій сфері — право абсолютного вето (з 1707 р. Монарх не користується цим правом); право скликати Парламент та розпускати Палату Громад; право відкривати чергову сесію Парламенту. Хоча, відповідно до політичної прерогативи монарх вважається складовою частиною Парламенту поряд з обома палатами, втім засідання Палат без спеціального запрошення монарх відвідувати не може. Єдине виключення, що впливає з прерогативи Корони, полягає в тому, що саме монарх відкриває кожен чергову сесію Парламенту, виступаючи на спільному засіданні палат з підготовленою Прем'єр-міністром тронною промовою, в якій викладається програма діяльності Уряду на наступний рік.

Варто зазначити, що на сучасному етапі спостерігається тенденція щодо обмеження політичних прерогатив Монарха. По-перше, монарх має політичні прерогативи лише номінально, тому в юридичній літературі їх прийнято називати «сплячими прерогативами». У силу конституційної угоди монарх використовує такі прерогативи за порадою з Прем'єр-міністром і Урядом. Адже, Британський монарх діє як сила, що забезпечує єдність і безперервність нації, наступництво політичних інститутів і правил соціального спілкування. Водночас за надзвичайних умов монарх має можливість користуватися політичними прерогативами у повному обсязі у формі дискреційних (за власним розсудом). Наприклад, з метою збереження

стабільності у державі та суспільстві після виборів до Парламенту Єлизавета II у 1974 р. сформувала лейбористський Уряд, хоча ця партія не мала явної переваги у Палаті Громад. По-друге, якщо раніше Монарх мав право розпустити Палату громад без пояснення причин і в будь-який час, адже не було чіткої регламентації терміну повноважень нижньої палати і по-суті позачергові вибори не проводилися, то Акт про фіксований термін повноважень Парламентів 2011 р. позбавив британського Монарха цієї прерогативи. Так, даний Акт встановив 5-річний термін повноважень Палати Громад і визначив підстави дострокового розпуску Палати Громад. Позачергове розформування нижньої палати можливо лише у 2-х випадках: якщо не менше двох третин депутатів проголосують за її розпуск та якщо Уряд не в змозі забезпечити довіру Палати Громад протягом 14 днів, або отримав вотум недовіри, висунутий абсолютною більшістю голосів депутатів.

Виконавча влада в Канаді уособлена Короною і Генерал-губернатором Канади. Відповідно до Конституційного акту 1867 р. повноваження здійснюються Генерал-губернатором за порадою з Таємною радою або одноосібно. Таємна рада для Канади утворена для надання допомоги і консультацій в управлінні Канадою, до її складу входять колишні та чинні міністри. Згідно з конституційною угодою фактичним главою держави є Генерал-губернатор, який репрезентує британського монарха на території Канади. За 60 років свого перебування на троні Королева Єлизавета II відвідувала Канаду шість разів, а тривалість одного перебування не перевищувала 45 днів. Монарх Великої Британії призначає Генерал-губернатора строком на 5 років.

На прикладі еволюції порядку призначення Монархом особи на посаду Генерал-губернатора Канади ми можемо прослідкувати обмеження зовнішньополітичних прерогатив Монарха. і Починаючи з 1931 р., Генерал-губернатор Канади призначається монархом після узгодження кандидатури з Кабінетом Канади, останній може вимагати від Королеви дострокового зміщення з посади Генерал-губернатора. За конституційною угодою британський монарх зобов'язаний завжди слідувати пораді своїх прем'єр-міністрів до тих пір, поки вони користуються довірою Палати Громад і діють відповідно до Конституції. Якщо раніше монарху пропонувався список з необмеженою кількістю імен, який залишав

главі держави право вибору, то з 1967 р. Прем'єр-міністр надає монарху одну кандидатуру на посаду Генерал-губернатора.

З метою збереження політичної нейтральності генерал-губернатори є безпартійними. Як правило, цю посаду займають канадці, що мають кар'єру професійних політиків і дипломатів. Причому за конституційною угодою англомовний канадець змінює на цій посаді франкомовного. Наприклад, письменниця і тележурналістка Адрієнн Кларксон 26 Генерал-губернатор стала першим Генерал-губернатором в канадській історії, яка не мала політичного або військового минулого, та другою жінкою на цій посаді і першою особою азійського походження на цій посаді. Першою жінкою - генерал-губернатором Канади була Жанна Сові, мандат якої припав на період з 1984 по 1990 рік. Наразі з жовтня 2017 року 29-м генерал-губернатором Канади також є жінка – Жюлі Пейетт, якій 53 роки. Вона комп'ютерний інженер, проте в 1992 році пройшла серйозний відбір і стала першою канадкою, що побувала на борту МКС. Вона брала участь в двох космічних місіях, працювала головним астронавтом Космічного агентства Канади. У цілому обсяг політичних повноважень Генерал-губернатора аналогічний компетенції британського монарха. Організаційні та фінансові аспекти діяльності Генерал-губернатора визначаються в Акті про Генерал-губернатора 1985 року.

Британський і Канадський Парламенти складаються з трьох структурних компонентів: Корони, Палати Лордів (верхня палата) у Великій Британії та Сенату у Канаді, Палати Громад (нижня палата) у двох країнах. Вхідження Корони до Парламенту пов'язано із законотворчим процесом, який передбачає, що білль стає актом тільки після того, як він був прийнятий двома палатами і промульгований монархом.

Палата Громад є єдиною із тріади, яка формується на основі загальних, рівних виборів шляхом таємного голосування на базі мажоритарної системи відносної більшості. Варто зазначити, що у Великій Британії у 2011 році відбувся референдум щодо зміни системи голосування на виборах в Палату громад. Британцям пропонувалося схвалити або ні план переходу на нову систему виборів депутатів Палати громад, тобто від мажоритарної системи відносної більшості до пропорційної системі із відкритими списками. Проведення референдуму було

однією з умов Партії ліберальних демократів при формуванні коаліції з консерваторами. Переважна більшість (67,9%) британців відкинуло нововведення. У Великій Британії Вибори до Палати Громади регламентуються актами Парламенту (Актами про народне представництво (1949, 1969, 1974, 1983, 1985, 1989, 1999, 2000 рр., Актом про політичні партії, вибори та референдум 2000 р.). За останні 5 років у Великій Британії тричі проводилися парламентські вибори. Так, позачергові вибори відбулися у грудні 2019 року, за результатами яких консервативна партія отримала 365 мандатів і сформувала Уряд.

Палата Громад Канади також обирається прямими та загальними. Як і у Великій Британії, до 2007 р. термін повноважень Палати Громад не міг перевищувати 5 років, і за ініціативою Прем'єр-міністра чергові вибори проводилися у будь-який час. З набранням чинності змін до Акту про вибори федеральні вибори в Канаді повинні проходити в призначений день: у третій понеділок жовтня четвертого календарного року після дня останніх загальних виборів. Втім закон передбачає, що Генерал-губернатор може розпустити Парламент за вимогою Прем'єр-міністра, якщо члени Палати Громад відмовили Кабінету у довірі. Наприклад, канадські федеральні вибори 2008 р. були оголошені на вимогу Прем'єр-міністра, а у 2011 р. – в силу негативних результатів вотуму довіри. Останні парламентські вибори в Палату громад Канади пройшли у жовтні 2015 року. Вибори були проведені за мажоритарною системою відносної більшості вперше на 338 виборчих округах, раніше було виборчих округів було 308. За підсумками переписи населення провінції Онтаріо, Альберта і Британської Колумбії отримали додаткові місця в Палаті Громад. Очолювана Джастіном Трюдо опозиційна Ліберальна партія Канади здобула перемогу на виборах, після чого чинний прем'єр-міністр Стівен Харпер подав у відставку.

За думкою багатьох вчених, і досі британська Палата Лордів вважається проявом британського консерватизму, оскільки ця Палата історично складалася зі спадкових та духовних лордів, довічних перів, ординарних лордів з апеляцій, загальна кількість яких станом на 1999 р. нараховувала 1273 особи. Водночас, на відміну від нижньої Палати, у 2001 р. Палатою Лордів було схвалено Кодекс поведінки члена палати, метою якого є не лише встановлення стандартів поведінки

при виконанні парламентських і громадських обов'язків, але й забезпечення відкритості й підзвітності перед громадськістю. Необхідно підкреслити, що протягом усього ХХ ст. верхня Палата британського Парламенту зазнала кардинальних реформ, адже верхня палата вважається незалежною від впливу виконавчої влади. Ціллю реформ Палати Лордів є зміцнення міністеріалізму як політико-правового режиму управління.

Імпульс для реформ надав Акт про Парламент 1911 р., який замінив «остаточне вето» Палати Лордів на відкладне, котре Палата Громад могла подолати через два роки. З часом Актом про Парламент 1949 р. термін дії відкладного вето був скорочений до одного року. Надалі, у 1999 р., за ініціативою лейбористського Уряду був скасований інститут спадкового перства. Відповідно до Акту про Палату лордів 1999 р. Палату Лордів залишили 667 спадкових перів (із загального числа 759) – представників старовинних дворянських фамілій не нижче баронів, які отримували місця у парламенті в силу свого походження. Відповідно до угоди лейбористського Уряду та консервативної опозиції 92 спадкових пера, які були обрані від партійних груп, зберегли мандати. Акт про конституційну реформу 2005 р. позбавив Палату Лордів судових функцій та запровадив положення про перехід цих повноважень до Верховного Суду. В одній із тронних промов Єлизавета II підкреслила необхідність продовження конституційної реформи Палати Лордів. Зокрема, Парламенту пропонується скоротити чисельність верхньої Палати приблизно до 300 членів, причому 80% з них будуть обиратися. Наразі Палата Лордів налічує 793 члена і включає лордів духовних і світських.

До складу Сенату Канади входять 105 сенаторів, які призначаються Генерал-губернатором за поданням Прем'єр-міністра. Якщо раніше сенатори призначалися довічно, то зараз вони працюють до досягнення 75 років. При формуванні Сенату також враховується кількість населення провінцій та територій. По 24 сенатори від провінцій Квебек, Онтаріо, Приморських і Західних провінцій, 6 сенаторів від Ньюфаундленд и Лабрадор, по 1 сенатору від федеральних територій Нунавут, Юкон і Північно-західних. Оскільки в останні десятиліття прем'єр-міністри Канади орієнтувалися на потреби канадських громадян в адекватному представництві їх різноманітних інтересів у верхній палаті Парламенту, чинний порядок формування

Сенату сприяє підвищенню жіночого представництва (зараз 1/3 Сенату – це жінки), представництва корінного народу, професійного рівня та громадської активності сенаторів.

У цілому повноваження британського і канадського Парламентів подібні. Зокрема, Палата Громад Великої Британії і Канади контролює діяльність Уряду через наступні форми: оголошення деструктивного вотуму недовіри; відхилення резолюції про довіру уряду; усні запити та інтерпеляцію; дні уряду, протягом яких виступають Прем'єр-міністр та інші міністри; роботу спеціальних комітетів. Сенат має можливість контролювати роботу Кабінету через систему комітетів.

Згідно з Конституційним актом 1867 р. канадському Парламенту належить право за погодженням з Сенатом і Палатою Громад видавати закони в усіх сферах, які не визначені цим Актом до відання законодавчих зборів провінцій. Щодо законодавчої компетенції британського парламенту, то у силу деволюційних процесів спостерігається поступовий трансфер предметів відання регіональним парламентам. Наприклад, згідно з Актами про управління Уельсом Національна асамблея Уельсу компетентна регламентувати всі предмети відання, які раніше входили до компетенції державного секретаря Уельсу, включаючи сільське і лісове господарство, рибальство, продовольство, освіту, промисловість, місцеве управління тощо. До 2011 р. із зазначених питань Національна асамблея Уельсу була вправі приймати так зване «вторинне законодавство» (делеговане), що конкретизувало акти британського Парламенту з урахуванням регіональних особливостей. За результатами референдуму 2011 р. Національна асамблея отримала право регламентувати ці галузі самостійно без погодження з британським Парламентом. За останнім залишилися право регулювати питання оборони, іноземних справ, фінансової, економічної та кредитної політики, поліції, кримінального і цивільного судочинства тощо.

Номінально британський і канадський уряд складається з Корони, відповідно в Канаді Генерал губернатора, і Таємної ради. Формально Уряд є одним з комітетів Таємної ради, тобто органом радників, але фактично Кабінет займає провідне місце у системі вищих органів влади Канади. За конституційною угодою, головою Кабінету стає лідер партії, яка отримує більшість мандатів після виборів Палати

Громад. 3 липня 2019 р. прем'єр-міністром Великої Британії є Борис Джонсон, лідер Консервативної партії. У Великій Британії Статус членів Уряду регламентується Актом про міністрів Корони 1975 р. Кабінет міністрів формується Прем'єр-міністром з депутатів правлячої партії і наразі до нього входять 22 міністра, які очолюють міністерства. Також, брати участь у роботі Кабінету міністрів мають право Головний секретар казначейства, Лорд Президент Ради - лідер Палати громад, Парламентський секретар Міністерства фінансів і Генеральний аторней. Крім того, 24 міністерських відомства, 20 неміністерських відомств і 300 агентств та інших державних органів відповідають за провадження урядової.

Особливість утворення Кабінету Канади полягає у застосуванні принципу репрезентативності, тобто врахування територіально-географічних, національно-етнічних і релігійних чинників. Зокрема, в Кабінеті повинно бути пропорційно представлені католики і протестанти, франкомовні й англomовні особи. Призначення міністрів відбувається відповідно до принципу «регіональної прив'язки» (зокрема, міністр рибного господарства є вихідцем з атлантичних провінцій). Чинний Прем'єр-міністр збільшив число членів Кабінету з 31 до 39 за рахунок створення нових постів держсекретарів. У нинішньому складі Кабінету одинадцять жінок. Фінансовий аналіз свідчить про те, що це один із самих великих Кабінетів в історії Канади обійдеться платникам податків в 9 млн. канадських доларів щорічно.

Відповідно до принципу відповідального правління Уряду Великої Британії та Канади несуть колективну відповідальність перед Палатою Громад, а члени Уряду – індивідуальну перед Прем'єр-міністром. У процесі обговорення питань на засіданнях Кабінету діє принцип «політичної солідарності», який передбачає обов'язок міністрів погодитися з думкою Прем'єра. На Кабінет покладаються наступні функції: забезпечення ефективної роботи міністерств і департаментів; гарантування парламентської відповідальності; надання Прем'єр-міністру необхідної для управління інформації; виконання функції форуму для міністрів, на якому можна обговорити спільні і спірні питання.

4. Конституційні принципи територіальної організації влади у Великій Британії та Канаді.

Об'єднане Королівство Великої Британії та Північної Ірландії представляє собою унітарну державу, яка складається з Англії, Уельсу, Шотландії та Північної Ірландії. Наприкінці 90-х років лейбористський Уряд здійснив низку реформ регіонального управління, які стосувалися Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії. За результатами референдумів у 1998 р. британський Парламент прийняв Акт про Шотландію, Акт про управління Уельсом, Акт про Північну Ірландію.

Відповідно до Актів про Шотландію (1998 р. і 2012 р.) Парламент складається з 129 членів, що обираються на чотири роки шляхом загальних, рівних і прямих виборів таємним голосуванням. Компетенція Шотландського Парламенту включає в себе питання охорони здоров'я, освіти, місцевого управління, житлового будівництва, економічного розвитку регіону, внутрішніх справ, транспорту, охорони навколишнього середовища тощо. З 2014 року повноваження Парламенту Шотландії в сфері місцевих податків, управління субсидіями в галузі охорони здоров'я були розширені. Акти про Шотландію передбачають утворення Уряду Шотландії, до складу останнього входять перший міністр, міністри (за бажанням першого міністра також молодші міністри), лорд-адвокат і генеральний солісітор Шотландії. Перший міністр призначається Королевою з числа членів Парламенту Шотландії і залишається на посаді протягом усього терміну повноважень Парламенту.

Згідно з Актами про управління Уельсом Національна асамблея Уельсу має однопалатну структуру і складається з 60 депутатів, обраних за змішаною виборчою системою. Ці Акти передали Національній асамблеї всі предмети відання, які раніше входили до компетенції державного секретаря Уельсу, включаючи сільське і лісове господарство, рибальство, продовольство, освіту, промисловість, місцеве управління тощо. До 2011 р. із зазначених питань Національна асамблея Уельсу була вправі приймати так зване «вторинне законодавство» (делеговане), що конкретизувало акти британського Парламенту з урахуванням регіональних особливостей. За результатами референдуму 2011 р. Національна асамблея отримала право регламентувати ці галузі самостійно без погодження з британським Парламентом. За останнім залишилися право регулювати питання оборони, іноземних справ,

фінансової, економічної та кредитної політики, поліції, кримінального і цивільного судочинства тощо.

Відповідно до Акту про Північну Ірландію Північна Ірландія є складовою частиною Великої Британії та її відділення можливе лише за результатом референдуму, проведення якого оголошується Державним секретарем зі справ Північної Ірландії. Акт заснував Асамблею Північної Ірландії – однопалатний орган, який обирається на чотири роки загальними, прямими, рівними виборами за системою єдиного переданого голосу. Асамблея є законодавчим органом, який приймає так зване «вторинне законодавство», що розвиває і конкретизують положення первинного законодавства, виданого британським Парламентом, яке, втім, не вимагає подальшого схвалення останнім, але може бути оскаржене в судовому порядку. Виконавчу владу здійснюють перший міністр і міністри, які призначаються Асамблеєю після її виборів (Частина III «Виконавча влада»).

У Великій Британії діє автономна система місцевого управління, за якою пряме підпорядкування за вертикаллю здійснюється в обмеженій формі в основному у формі судового контролю. В Англії налічується 353 місцеві органи влади, зокрема з яких 27 – окружні ради, 201 – районні ради, 125 – унітарні органи влади, 32 – лондонські муніципалітети та 36 метропольних муніципалітетів. Крім того, в деяких районах Англії існує ще один рівень парафіяльних та міських рад, яких налічується близько 10 000. Акти про місцеве управління встановлюють організацію та діяльність органів місцевого самоврядування на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою Англії, які у межах своїх повноважень абсолютно автономні. В Уельсі 22 унітарних органи влади (районні ради), а в Шотландії – 32 унітарні органи влади. В Уельсі та Шотландії також створено комунальні ради, статус яких еквівалентний парафіяльним та міським радам в Англії. Станом на 2014 рік у Північній Ірландії функціонують 11 районних рад.

Сучасна Канада складається з 10 провінцій і трьох федеральних територій – Юкон, Північно-західних і Нунавут. З метою ефективного управління провінції та території об'єднуються в три регіони: Західна Канада (Британська Колумбія, Альберта, Саскачеван, Манітоба), Східна Канада (Онтаріо, Квебек, Нью-Брансвік, Острів Принца Едуарда, Нова Шотландія, Ньюфаундленд і Лабрадор) і Північна

Канада (Юкон, Північно-Західні території, Нунавут). За способом утворення – це договірна федерація, а за принципом – національно-територіальна. За статусом суб'єктів федерації – це асиметрична федерація, оскільки, на відміну від провінцій, федеральні території реалізують лише такі повноваження, які делеговані їм федеральною владою. Особливість регламентації становища суб'єктів канадської федерації полягає в тому, що вони здійснюють свої функції на підставі федеральної Конституції та законодавства, а також актів, які вони відповідно до Конституційного акту 1867 р.(п. 92) правомочні приймати. Власних конституцій провінції та федеральні території не мають.

Щодо розподілу повноважень між федерацією та її суб'єктами, то Розділ 6 «Розподіл законодавчої влади» Конституційного акту 1867 р. (п. 91) встановлює виключну компетенцію федерації, а саме: закордонні справи, оборону та національну безпеку; торговельну і фінансову політику; банківську справу та ін. Пункт 92 цього Акту – виключну компетенцію законодавчих зборів провінцій: охорона здоров'я, освіта та соціальне забезпечення; контроль над природними ресурсами; відправлення правосуддя на своїй території, в тому числі організація діяльності провінційних цивільних і кримінальних судів, муніципальна поліція і місцеві виправні установи. Отже, Конституція Канади встановлює дуалістичну модель федералізму, але на практиці склалася модель кооперативного федералізму. Зокрема, згідно з фундаментальною конституційною угодою про те, що Уряд Федерації не може зобов'язувати провінції та навпаки, два рівні влади вимушені координувати свої дії. Найбільш розповсюдженими формами співпраці є щорічні конференції прем'єрів, Канадська рада міністрів екології, міністрів освіти та інші.

Конституційний акт 1867 р. розділ 5 «Конституції провінцій» закріплює організацію органів влади у провінціях. Відповідно до Конституції Канади провінції суверенні й автономні при здійсненні своїх повноважень. Провінції мають право на територіальну недоторканність, кордони непорушні і не можуть бути змінені без згоди всіх зацікавлених сторін. Більше того, на всі зміни федерація повинна давати дозвіл тільки за допомогою внесення поправки до Конституції Канади. Провінції мають рівний законодавчий статус і повноваження в різних сферах. Водночас, на практиці канадська федерація – асиметрична. Наприклад, тільки провінція Квебек

користується своїм право створювати власну пенсійну систему, встановлювати ставки та збирати прибутковий податок. У свою чергу, федеральний Уряд делегував повноваження щодо управління природними ресурсами шельфу лише двом провінціям – Ньюфаундленд і Нова Шотландія.

Виконавчу владу у провінціях здійснює лейтенант-губернатор, який є представником Корони. У територіях виконавча влада втілюється в особі уповноваженого або комісара, який призначається Генерал-губернатором за рекомендацією міністра зі справ індіанців і розвитку північних територій та несе перед ним відповідальність. На відміну від лейтенант-губернатора, уповноважений не є представником Корони, адже територія знаходиться під безпосереднім управлінням федерації. Законодавча влада в провінціях і територіях представлена законодавчими або національними однопалатними зборами, що формуються безпосередньо населенням та складаються з лейтенант-губернатора і законодавчого зібрання.

Канадське місцеве управління відноситься до англосаксонської моделі місцевого управління, яка характеризується такими ознаками: - відсутністю на рівні муніципалітетів чиновників, які призначаються центральним урядом; - управління місцевими справами органами, які обираються населенням; - здійсненням адміністративного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування через судові установи та через надання або відмову у державних дотаціях. Станом на 2018 р. у Канаді функціонують 3701 муніципалітет. Найбільша кількість муніципалітетів існує в провінції Квебек – 1136, а найменша – 8, сформована в Юконі. Статус муніципалітету на залежить від кількості населення. Як правило, акти про муніципальну владу встановлюють такі види самоврядних утворень: - «city» – велике місто, «town» – населений пункт (невелике місто), «village» – селище, «hamlet» – хутір.

Особливість основ організації та діяльності муніципальних органів в Канаді зумовлена запровадженням федеративної форми політико-територіального устрою, яка передбачає функціонування, так званого, «багаторівневого управління» як методу розподілу влади між Союзом і суб'єктами федерації. Вперше порядок міжурядових відносин було встановлено в Розділі VI «Розподіл законодавчої влади»

Акту про Британську Північну Америку 1867 р. (з 1982 р. Конституційний Акт 1867 р.). Відповідно до цього Розділу (п. 8 ст. 92) приймати закони щодо муніципальних установ входить до компетенції Законодавчих зборів кожної провінції. Наприклад, статус муніципалітетів в провінції Квебек регламентується: - загальним актом – Муніципальним Кодексом Квебеку; - спеціальним актом – Актом про міста і населенні пункти; - приватними актами – Актом про Північні села та регіональний уряд Катівік, Актом про села Крі та село Наскапі, Актом про Національний Уряд Крі. На відміну від Законодавчих зборів десяти провінцій, Законодавчі збори трьох територій в силу делегованих федерацією повноважень регламентують організацію та діяльність місцевих інституцій на основі відповідних актів про території (п. «e» ст. 18 (1) Акту про Юкон, п. «g» ст. 23 (1) Акту про Нунавут, п. «e» ст. ст. 18 (1) Акту про Північно-Західні Території).